

Man kan nog säga att Muncktell skriver förvånansvärt litet om livet utanför hemsocknarna och stiftet. Rikspolitiken lyser med sin frånvaro. Kungliga personer kan passera förbi Västeråstrakten på väg till eller hem från Norge. Och då sätter många på orten sig i rörelse för att få se en glimt av de resande, dock aldrig prosten själv. Den läsning han finner så stort nöje i är huvudsakligen religiös eller antikvarisk. Tidens store skald Tegnér, från 1824 dessutom biskop, kommenteras märkligt nog aldrig av denne präst, liksom över huvud taget den vittra litteraturen. Nyheter når denna mälarbygd via tidningar, som dock Muncktell kommer över först efter en längre tid, ofta vid något besök på en herrgård. Man lånar varandra gamla tidningar och läser i efterhand om t.ex. Napoleons öde eller det grekiska frihetskriget.

En lång och utförlig dagbok som prosten Muncktells är ett ovärderligt kulturhistoriskt dokument. Man måste gratulera både kulturnämnden i Västerås och nu senast Irsta hembygdsförening och redaktören för alla tre delarna, Magdalena Hellqvist, för att detta stora projekt har kunnat ros i hamn. Böckerna är, som en lugnt och majestätiskt framskridande tidskrönika över ett litet geografiskt utsnitt av det gamla och fattiga Sverige, en läsupplevelse.

*Mats Hellspång, Stockholm*

Rune Bokholm: *Kungen av Skåne. En bok om statsmannen Arvid Posse*. Historiska Media, Lund 1998. 455 s., ill. ISBN 91-88930-19-X.

Historikern Rune Bokholm, som år 1995 disputerade på avhandlingen *Städernas handlingsfrihet: en studie av expansionskedet 1900–1930* har nu kommit med en fullmatad bok om greven, lantmannapartisten och statsministern Arvid Posse (1820–1901). Boken är byggd på en noggrann genomgång av befintligt material och litteratur om 1800-talet. Tyvärr är eftervärlden inte förunnad något större arkiv med eget material från Posses verksamhet. Det har därför blivit nödvändigt att lägga pussel med vad som finns i en lång rad andra arkiv om föremålet för undersökningen. Bokholms eget slutomdöme blir, att han har fog för att tolka utfallet av genomgången som en positiv omvärdering av Posses politiska gärning.

Författaren deklarerar i förordet att boken ska ses som en populärhistorisk framställning. Det visar sig på

två sätt. Dels har vissa mera allmänna och förklarande partier infogats i framställningen för att tillgodose den allmänhistoriskt intresserade läsaren, dels har den för fackhistoriska arbeten vanliga översikten över forskningsläget utelämnats. Som exempel på en förklarande utflykt är beskrivningen av ståndsriksdagens sammansättning och arbetsformer liksom hur ståndens utseende förändrades mot ståndstidens slut. Vidare anges representationsfrågans viktigaste drag från 1840-talets slut och riddarhusets partibildningsförsök från samma tid. Om dessa riksdagsangelägenheter kan sägas utgöra en ram för Posses politiska arbete, så är det svårare att förstå varför författaren tar upp t.ex. ståthållarstriden omkring 1860. Den berörde inte på något sätt Posse.

Till bokens allmänna drag kan vidare läggas att Bokholm lagt sig vinn om att presentera läsaren en rak berättelse utan tyngande försök att problematisera framställningen. Samtidigt vill han dock tillgodose vetenskapliga krav på så sätt att texten har försetts med fotnoter. Fotnoter som samtidigt kan utnyttjas av den som söker mer information.

Det är möjligt att ett forskningsläge kan avskräcka en läsare utanför expertkretsen, men samtidigt går man i det här aktuella fallet miste om erforderlig kunskap för att kunna placera in arbetet i sitt forskningssammanhang. Bokholms bok innebär ett återupptagande av en tråd som gärna tvinnades av historiker för några decennier sedan. Det företogs då en rad undersökningar av politiken under ståndstidens slutskede och tvåkammarriksdagens första tid. Något som endast glimtvis och i förbigående noteras i den löpande texten. Sedan intresset bland historiker från och med 1980-talet i mycket lämnat den politiska historien för andra genrer, så har 1800-talets svenska politik blivit grovt försummad. Detsamma kan sägas om den politiska biografien, som dock aldrig har haft en stark ställning bland fackhistoriker i Sverige.

Bokholm karakteriserar själv sin bok som en livsverksbiografi, där Posses liv och gärning ses som en helhet. Författarens utgångspunkt är att studera hur Posse, som hittills av forskningen endast fått fragmentarisk uppmärksamhet, utnyttjade sina praktiska erfarenheter från yrkeslivet framför allt i Skåne som industri- och affärsman, jurist och godsägare i rikspolitiken. Bokens titel *Kungen av Skåne* är vald med tanke på Posses starka ställning lokalt i sitt landskap och att han redan av sin samtid med en ironisk underton kunde kallas "Skånes kung".

Boken består av två huvuddelar: "Erfarenhetens

källor” och ”Erfarenhetens utflöde”. I den första delen tecknar författaren en bild av hur Posse bygger upp den politiska personligheten. I den andra delen får vi följa hur Posse omsatte sina lärospån i praktiskt politiskt handlande. Den första delen presenterar Posse i sammanhang som tidigare knappast fått större spridning. Den andra delen däremot behandlar förhållanden som i sina enskildheter har uppmärksammats i skilda sammanhang. Det nya här är det samlade greppet om Posse. Författaren fokuserar särskilt i erfarenhetsanskaffningsdelen på Posses familjebakgrund och familjeförhållanden, Posses juridiska verksamhet, och Posses agrara och kommersiella verksamheter; bl.a. beskrivs i samband med Posses engagemang hans möten med den tidiga arbetarrörelsen. I avsnittet om familjen ges genom exemplifierande interiörer från de förhållanden Posse levde i, en miljö- och tidsskildring som tydligt illustrerar de speciella villkor högaristokratien då kunde leva under. Samtidigt som samma skildringar visar på bräckligheten i tillvaron.

En viktig del av avsnittet om familjen och släkten formar sig också till en spekulativ diskussion om Posses influenser. Låt mig ta två exempel: ”Posse fick *med all säkerhet* under hela 1840-talet sig till livs åtskilligt av såväl sakfrågor som interiörer från riksdagsarbetet av fadern [Fredrik Posse], vilket *antagligen* tidigt bidrog till att forma hans ställningstagande i olika frågor (s. 26). ”Därnäst i ålder kommer [farbror] Erik Ulrik, som hade såväl juridisk som bergsexamen. Även om han mestadels vistades i Östergötland, är det *inte osannolikt*, att han just därigenom att han var ägare till Gottenviks kopparverk ute på Vikbolandet bidrog till att väcka Arvids intresse för industriell utveckling (s. 29. Min kursivering).

Den första delen av boken ska motsvara ledet liv, medan den senare, den större delen av boken, ska motsvara ledet gärning. Tyvärr tycker jag inte att Bokholm lyckas binda ihop delarna på det sätt som liv – gärning-konceptet kräver. Att Posse gärna uppträdde i t.ex. bankfrågor, för att ta ett exempel, styrker knappast det av författaren tänkta sambandet mellan vunna erfarenheter och praktisk politik. I stället visar engagemanget för banker att Posse utnyttjade de möjligheter som stod till buds för att främja egna intressen.

I del två skildras Posses parlamentariska verksamhet. Den började förhållandevis blygsamt på riddarhuset vid riksdagen 1856–58, där Posse hade vissa förbindelser med moderatliberala kretsar. Under representationsfrågans avgörande vid riksdagen 1865–66 enga-

gerade han sig för motståndet till Louis De Geers tvåkammarförslag. Posse laborerade själv med ett tvåkammarförslag, men ville ha inbyggt säkrare garantier för att samhällets högre skikt trots ställningen av minoritet skulle tryggas ett fortsatt inflytande. Posses idéer kring representationens utseende håller, enligt författaren, inte för att verifiera en ofta återkommen mening om att Posse uppträdde som en av regeringsförslagets främsta kritiker vid den sista ståndsriksdagen. Han intog ingen framskjuten position inom oppositionen mot förslaget till ny riksdagsordning och han klaggjorde dessutom ganska snabbt efter beslutet om ståndsriksdagens avskaffande att han funnit sig i de nya förhållandena. Förhållanden som han hoppades vara bättre lämpade än de gamla att hejda den pågående samhällsupplösningen.

Karriären fortsatte i andra kammaren. Där kom Posse att spela rollen som en av de tre ledarna i lantmannapartiet. Han fungerade dessutom som viktig kugge då detta parti bildades 1867 och placerades av partiet i det viktiga statsutskottet, där han också utsågs till ordförande. Hittills, menar Bokholm, har de som studerat frågan endast byggt på ”schablonartade myter”, då de ska förklara varför Posse slöt sig till bönderna. Förklaringar som främst gått ut på att ”mesalliansen” från Posses sida var taktisk betingad. Så t.ex. har hans steg setts som en aktion riktad mot Louis De Geer. Bokholm menar dock med stöd av lantmannapartiets program att så mycket överensstämde med Posses syn att anslutningen till det stora partiet i andra kammaren sannolikt var grundat på äkta övertygelser eller åtminstone sedd som den bästa till buds stående möjligheten. Även om jag instämmer i att Posses lantmannapartistiska böjelser knappast var orsakade av aversion mot De Geer, så återstår, som författaren också antyder, andra möjligheter för att trots allt tolka engagemanget i lantmannapartiet som främst taktiskt motiverat.

Redogörelsen för Posses riksdagsverksamhet under de närmast följande åren, dvs. fram till Posses period som talman i andra kammaren (1876–80), upptar en stor del av boken (cirka 120 sidor) och i stället för att bringa klarhet i Posses intressen, så skymmer den detaljerade genomgången av motioner och inlägg i kammaren sikten. Bilden av Posse som politiker skulle, även om författaren valt en mera berättande framkomstväg, ha blivit betydligt mera gripbar med hjälp av en mera genomarbetad och systematiserad strukturering. Analysen kunde både tydligare ha tagit fasta på frågan om Posse som taktiker och på hans manifestatio-

ner ur ett kulturanalytiskt perspektiv. Vilka värderingar och intressen uttrycker motioner och yttranden? Nu kommer mest i förbigående en och annan kommentar som belyser Posses sätt att arbeta.

Efter att ha varit talman i andra kammaren 1876–80, krönte Posse sin politiska karriär med statsministerskapet 1880–83, som också kom att bli hans fall. Den regering Posse då ledde kom dock, trots statsministerns tidigare bindning till lantmannapartiet, inte att betyda något nytt steg i parlamentarisk riktning. Noteras bör dock att Posse, enligt författaren, var den förste tillträdande svenske statsministern med ett utformat och deklarerat regeringsprogram. På grund av den nya regeringens oförändrade politiska karaktär kom han heller inte att vara särskilt mycket bättre skickad än tidigare regeringschefer att lösa försvars- och grundskattefrågorna. Frågor som för tidens politiker innebar ett manövrerande mellan Scylla och Charybdis. Den brännande punkten i samband med försvaret gällde de gamla indelningsverkets vara eller icke vara. Ändå menar författaren att Posse måste ha trott sig att med kung Oskar II:s stöd ha haft vissa möjligheter att komma ur den låsning som svensk politik råkat in i. Det visade sig dock att Posse på den punkten räknade fel. Då de av regeringen Posse tillsatta utredningarna om försvar och grundskatter lade fram sina förslag 1882 var nämligen lantmannapartiet inte berett att enigt stödja den utstakade linjen. Försvars- och skattefrågorna föll alltså igen vid riksdagen 1883 och med dem Posse.

Slutresultatet av Bokholms arbete blir mera traditionellt än vad det hade behövt bli, om liv-gärningsmodellen konsekventare hade tillämpats. Svårigheten att bedöma Posse som politisk person försvåras, som jag antytt, genom den alltför deskriptiva och oproblematiserade framställningen. Den valda biografiska metoden innebär dessutom att föremålet för studien tydligt sätts in och tolkas i ett samhälleligt perspektiv. Även här lämnas läsaren åtminstone bitvis i sticket av författaren. Till bokens förtjänster hör dess gedigenhet och inte minst det synnerligen lovvärda i att lyfta fram en hittills endast fragmentariskt behandlad person i ramp-ljuset. En person som spelat en viss roll i vår historia.

*Staffan Förhammar, Linköping*

*Kärlek till glas. Agnes Hellners samling av Orreforsglas.* Nina Weibull (red.). Stiftelsen Kungsstenen och Raster förlag, Stockholm 1998. 362 s. 150 planscher i färg, 700 fotografier i svartvitt samt dokumentärfotografier. ISBN 91-87214-81-4.

Orrefors glasbruk har under 1998 under stor uppmärksamhet och mediabevakning celebrerat sitt 100-årsjubileum. Två utställningar under året, på Nationalmuseum och på Millesgården (delar av Agnes Hellners samling) har exponerat Orrefors utveckling och framgång.

Orrefors glasbruk (i vidare mening med viktiga insatser från andra bruk och formgivare) och (framför allt den yngre) järnålderns glas i Sverige är som kulturfenomen knappast i några avseenden jämförbara. De är dock sammantaget vårt lands viktigaste bidrag till glaset internationella historia. I Västeuropas 800–900-tal dominerar Birkas gravfynd. Endast här (med få undantag) kan vi studera kompletta glasbägare från det karolingiska Västeuropa. I övrigt kan ca 5 000–6 000 glasbägarskärvor, samt andra kompletta glas från olika fyndorter, bidra till forskningen kring vår järnålders handel och utbyten med yttervärlden.

Medan den kristna gravsedan, utan gravgåvor, successivt kommer att tränga igenom på kontinenten och på de brittiska öarna under 500–600-tal e.Kr. kommer hednisk tradition att resultera i föremålsförande gravar långt in på 900-talet i Sverige.

Vårt land har långa traditioner, delvis ännu outforskade och opublicerade, kring människors tidlösa attraktion av glas.

Boken kring Agnes Hellners 700 glas från Orrefors och Sandvik, behandlar en magnifik samling, men även formgivarna i ateljéerna, blåsarna på sina mästarstolar, gravörerna i slipverkstaden och bruksledning. Två av dessa gestalter framträder med detalj-skärp, samlingens upphovskvinna, Agnes Hellner, och mästarblåsaren Knut Bergqvist.

Agnes Hellner (1888–1984) var dotter till Johan Ekman, riksdagsman, ägare, direktör och initiativtagare till den tidiga dynamiken på Orrefors. Både Simon Gate och Edward Hald kontrakterades under Ekmans tid, ävenså många av de senare så legendariska hantverkarna.

Hennes man från 1915, Johannes Hellner, justitieråd, 1917–20 utrikesminister och senare jurist på Stockholms Enskilda Bank, blev även Orrefors styrelseordförande. Agnes Hellners privilegier i livet utnyttjade hon till fullo. Hennes intressen var omfattande och hon